

SANTA FE DEL MONTSENY

ANTONI PLADEVALL I FONT

La Vall de Santa Fe és per a molta gent el paratge més bonic i també el més visitat de tot el Montseny. És probable que hi hagi qui trobi racons més salvatges i evocadors, però ningú no podrà negar que és una de les que té més personalitat de tot el massís i també la que dóna més impressió d'alta muntanya i ofereix varietats més sorprenents des del punt de vista de la seva fauna i flora. ¿Qui no ha admirat mai les grans mates i arbusts de grèvol, sobretot a l'hivern quan les fagedes són nues de fulla i esquelètiques, o qui no s'ha embadalit davant els lliris de neu, que floreixen a finals de febrer, o els narcisos, que ho fan per l'abril o maig?

El nostre intent no és pas el de glossar les bel·leses naturals del lloc, cosa que tan bé fan els literaris i més científicament els botànics i els naturalistes, sinó el de centrar-nos en la descripció i acció de l'home en la vall.

No hi ha cap història de la vall ni cap llibre monogràfic seriós que ens la mostri satisfactòriament, recollint les notícies del seu passat i del seu present. El llibre del P. Hilari d'Arenys de Mar *Santa Fe del Montseny*, Edit. Seràfica. Barcelona 1968, parla de tot menys de la vall de Santa Fe i els llibres referents al Montseny hi dediquen només substanciosos però curts apartats, és per això que oferim unes poques notícies històriques que sobre la vall hem trobat en el curs de les nostres recerques.

LA VALL DE SANTA FE

Abans, però, és necessari donar una pinzellada geogràfica i descriptiva del lloc.

La Vall de Santa Fe pertany majoritàriament al municipi de Fogars de Montclús, per bé que la seva capçalera nord sigui ja Arbúcies i els termes de Riells i de Gualba se li atancen per la part del Morou i curs baix de la riera de Santa Fe o riera de Gualba, que recull les aigües de la vall de Santa Fe i

les aboca a Gualba pel misteriós saltant del Gorg Negre. A la Font de la Teula, per on pujava l'antic camí que venia de Riells, es considera que hi neix o que és l'origen de la riera de Breda.

Configuren la vall les crestes de les Agudes, el Turó de l'Home i els cims que de Puig Sesolles van cap el Turó Gros, Montllobar, el Castellar i baixen al Collet de Santa Elena, les quals, segueixen una direcció NW-SW i per tant formen la paret ponentina de la vall de Santa Fe i per la part llevantina els cims més baixos que van del Puig de Maçaners al Turó del Morou. La vall s'obre de sud a nord i té com a eix la carretera que va de Campins i Sant Celoni (21 km) i que continua cap a Sant Marçal (6 km) i el Coll de Gomara (7 km), sobre Viladrau, on enllaça amb la carretera de Vic a Arbúcies.

La capella es troba a una altitud de 1.100 metres, que és la altitud mitjana de la vall i passa pel seu sector més fondal la riera de Gualba, dita també en els seus orígens de Santa Fe, que s'entolla artificialment en dos pantans o preses per regular i aprofitar el seu cabal; el primer es troba situat sota la capella i hotel i ara està en desús i abandonat per haver-se malmès la seva resclosa; es va construir vers els anys vint, i el segon es troba un xic més avall i es va acabar el 1933. Aquest segon pantà o presa té una resclosa de 24 m d'alçada i una llargada de 170 m podent embassar prop d'un hm³. El va construir la companyia Salts i Explotacions del Montseny S. A. que té la seu i central en terme de Gualba.

La longitud de la vall és d'uns tres quilòmetres i l'amplada màxima no arriba als dos quilòmetres a l'indret de la capella i hotel. La formen diferents plans o sectors amb noms propis, com el *Pla de les Barraques*, a l'indret on s'origina la pista que pel Coll de Santa Helena porta al Turó de l'Home i a la Costa del Montseny, a través del paratge de Fontmartina; el *Pla de Santa Fe* o *Pla de Mulladins*, on hi ha la major concentració d'habitatge entorn la capella i hotel de Santa Fe. Destaquen aquí el modern hotel i residència de l'Avet Blau, la torre o casa de Can Casades, on funciona des del 1988 un centre d'informació sobre el Parc Natural del Montseny amb la projecció d'un audio-visual sobre la seva flora i fauna, la casa o residència de «Can Lleonart», on es va crear el 1981 una «Escola de la Natura», ambdues institucions a càrrec de la Diputació provincial de Barcelona i algunes altres cases antigues restaurades o torres de moderna construcció. Ve a continuació el *Pla dels Ginebrons*, on hi hagué entre els anys 40 i 50 un campament de milícies universitàries i que ara és un indret de denses boscúries de faigs i d'avets i, finalment el *Pla de l'Espinal*, el límit amb Arbúcies, presidit per un gran edifici de pedra i teulada de pissarra conegut com el Convent, aixecat els anys trenta com a casal o residència d'estiu dels Germans de la Doctrina Cristiana; al costat d'aquest edifici comença una bona pista o carretera particular que porta a

Coll de Te, una casa-hostal, i continua fins a Arbúcies passant pel mas Vilar. És una carretera de peatge, però el seu recorregut és totalment recomanable perquè salva un gran desnivell i permet contemplar tota la flora o tipus de vegetació del Montseny.

Els sòcols o terrasses profundes i fèrtils que formen el sòl de la vall i la seva gran riquesa d'aigua fan que sigui un lloc d'una frondositat extraordinària i de vegetació ben tractada i vigilada. L'actual frondositat contrasta molt amb la desertització que havia experimentat un gran sector de la vall per tales incontrolades entre el 1914 i el 1918 i entre el 1936 i el 1939.

A Santa Fe s'han fet o restaurat algunes cases dintre del segle actual, però la vall fou poblada des de les èpoques més remotes i dels antics masos li resten encara el Ramis, el Campàs i Maçaners.

LA CAPELLA DE SANTA FE

El centre històric i que ha donat nom a la vall és la capella de Santa Fe, ara una mica oblidada per trobar-se unida a l'hotel, aixecat entre 1912 i 1914, que l'amaga i li lleva bona part del seu antic protagonisme. Molta gent va avui dia a Santa Fe i ni s'adona de l'existència de l'antiga capella.

Es desconeix el seu origen, consta, però, que existia l'any 1231 quan Pere de Santaeugènia li va llegar un sester de blat. Pere de Santa Eugènia o Santaeugènia era castlà del castell de les Agudes i per això no hi ha dubte que la *sancta Fidey* que esmenta el seu testament, seguida de deixes a Espinzella, Viladrau i Sant Marçal és la del Montseny (Arx. Hist. Ciutat de Barcelona--Docs. R. de Vilanova. Rosselló. Família Santa Eugènia-Heures).

Aquí ens cal consignar que la data de 1201 que figura sobre la llinda de l'actual capella de Santa Fe és del tot gratuïta i tardana. La va gravar entorn el 1914 un picapedrer que va restaurar la façana de l'ermita, quan s'anava a inaugurar el nou hotel, segons ens ho va comunicar el Sr. Jaume Riera. Evidentment l'any 1201 podia existir una primitiva capella dedicada a Santa Fe, però en tot cas no era l'actual, ni la pedra on consta la data tampoc no es va aprofitar de cap església anterior.

La segona vegada que trobem esmentada la capella és l'any 1271 en un interessant document que ens diu que prop la capella hi havia un petit monestir o comunitat de deo-donats, anomenats «orde dels ermitans de Santa Fe», que va subsistir, com la majoria de comunitats dels deo-donats, una o dues generacions. Sabem això per un document del 22 de juny de 1271 pel que consta que fra Vidal, de l'orde dels ermitans de Santa Fe, fill de Pere d'Aragó i de Berenguera, muller seva, de la parròquia de Sant Climent prop d'Amer,

va fer donació als seus germans, els ermitants de Santa Fe, de tots els béns que per raó de testament o deixa li havia llegat el seu pare i els va donar a la comunitat de manera que anessin en profit del conjunt de germans ermitans. Signen com a testimonis del document Ramon de Vilaresa i Gerald d'Osor (Arxiu Cúria Fumada, Vic, Manuals Anònims. Manual de 1270 a 1279, s.f.).

No coneixem cap altra documentació que ens permeti saber quan es va fundar o fins quan va durar aquest «orde d'ermitans de Santa Fe», seria però de curta durada perquè a principis del segle XIV ja només s'ocupava de la capella un sol deo-donat o ermità o almenys només veiem actuar a Arnau Citerol, donat de Santa Fe, fill de la villa de Sant Celoni, que el 30 de desembre de 1322 va rebre de Pere Rostell, de la seva muller Margarida i fills el pagament de 150 sous (Arx. Municipal de Barcelona. Notícies del bisbat de Barcelona, de Mn. J. Mas; parròquia de Fogars de Montclús).

La resta de notícies del segle XIV parlen només d'un donat o ermità sovint un home casat que vivia allà amb la seva muller i que tenia cura de captar i dels interessos de la capella. Acostumaven a anar amb hàbit i la gent els deia Fra. Eren presentats pel rector de Fogars i els seus obrers parroquials i acceptats pel senyor del castell de Montclús o els seus procuradors que es deien senyors alodials de la capella.

El 25 de maig de 1327 fra Arnau, donat de Santa Fe, probablement el mateix Arnau Citerol del 1322, va nomenar procurador seu a Guillem Donagat, teixidor de Barcelona per a cobrar a en Pere Colom, carnicer de Barcelona, la quantitat de 931 sous. D'acord amb això hem recollit, entre les notes de Mn. Josep Mas, de l'Arxiu de Viladrau i altres indrets, notícies que documenten el donat fra Arnau Ferriol el 1343, fra Bartomeu Jançana el 1368, fra Pere Marlet el 1381, fra Andreu de Vila-rasa el 1388, fra Pere Tordera entre 1445 i 1447 i alguns altres procuradors més tardans sense l'apel·latiu de deo-donats o donats.

No oblidem la font de *Fra Miquel* que es troba prop la capella i que segurament va rebre el nom d'algun d'aquests donats.

És curiosa la notícia referent al donat Bartomeu Jançana, *deodatus capelle Sancte Fidey de Montesigno*, el qual el 30 de setembre de 1369 va presentar una carta reial al veguer de Vic, Ramon de Carner, per la qual el rei li concedia a ell, a la seva esposa i al seu bestiar guiatge o salconduit. La carta del rei Pere III consta com «dada en lo setge de Muntsoriu, en la Bastida de Fitor, a 17 dies del més de setembre de l'any de la Nativitat de Ntre. Senyor M.CCC.LX.VIII» (Arxiu de la Vegueria de Vic. Processos civils en 4rt., 1368).

Es tractava evidentment de les lluites del rei Pere III contra Bernat III de Cabrera, creat feia poc comte d'Osona.

Les notícies referents al donat Pere Tordera procedeixen de l'arxiu parro-

Capella de Santa Fe

quial de Viladrau, on el 1445 com a «donat de la Capela de Sancta Fe de paròquia de Sant Xpristòfol de Folgars» surt com a fiancer d'un pagament de dot i dos anys més tard fa embargar els béns de Bernat Corts perquè aquest adeuta 9 florins i 10 diners a Joan Vertfull de Viladrau (Arx. par. Viladrau. Man. Cort del Batlle, 1391-1476).

També hem vist algunes deixes testamentàries a la capella de Santa Fe en documents de Viladrau i d'Arbúcies, poques però perquè la majoria són fetes a Sant Marçal i a Sant Segimon, com a capelles més properes. La devoció a Santa Fe s'estenia sobretot cap a les parròquies del sector de l'antic terme de Montclús i cap a Gualba i a Riells, aquestes parròquies hi pujaven en processó com algun temps Campins i Mosqueroles.

Les notícies sobre obres a la capella són pràcticament nul·les; sembla evident que la capella existent el 1231 seria una capella romànica, que més tard per vella o insuficient s'ampliaria. Així consta entre els documents del mas Regàs, que tot seguit detallarem, que el 1574 Gregori de Salazar, com a procurador dels vescomtats de Cabrera i de Bas, va autoritzar a fer una recapta «a obs de l'obra faedora en la capella de Sancta Fe de Monsèn» i Mn. J. Mas ens diu que l'any 1577 l'oficial del vicariat o diòcesi de Barcelona va donar llicència per engrandir la capella.

En l'edificació actual no s'hi veuen restes característiques de l'època romànica o gòtica, només encastada a la façana, sobre el portal d'entrada hi ha una pedra rodona, amb un emblema religiós esculpit (un animal [anyell?] amb una creu) que sembla una antiga clau de volta d'època gòtica reaprofitada i que podria correspondre a l'obra del segle XVI. La resta de l'edifici sembla refet el segle XVII o XVIII i té la disposició de les capelles d'època barroca, per bé que sense elements decoratius especials. Consta d'una nau, amb una capella lateral i cor, tot molt retocat i restaurat diferents vegades. Es manté ben curosa i tradicionalment s'hi ha celebrat missa el diumenge i festes de guardar.

Es comunica interiorment amb l'hotel. La seva façana, ara força descurada, guarda l'encís de les velles capelles rurals amb el seu campanaret d'espaldanya, força descentrat, i les dues finestres baixes per a mirar el seu interior.

LA SANTA TITULAR

Santa Fe, segons una antiga vida i passió molt llegendàries, era una jove donzella de la ciutat d'Agen, de la Gascunya francesa, que per resistir les insinuacions a pecar i a abjurar del cristianisme fou torturada a la foguera i després degollada. La tradició ha dit que això succeí un 6 d'octubre d'un dels

primers anys del segle IV (306-308) i per això en aquesta diada se celebra la seva festivitat.

El seu culte fou molt popular a l'edat mitjana a tot el domini franc o carolingi i d'allà passà a Catalunya. Coneixem a Catalunya vint-i-sis esglésies, entre parròquies i capelles, que li són dedicades, totes a la Catalunya vella o almenys a la que es va estructurar abans de finals del segle XI. Les esglésies més occidentals que li són dedicades es troben a Calonge de Segarra, Talavera, Llorac i les Oluges en un territori que fou fronterer amb els àrabs durant la major part del segle XI.

És famosa també la composició poètica intitulada *Cançó de Santa Fe* escrita entorn el 1060 en occità o en un idioma acostat al català més antic, que algú ha anomenat pre-català. És un poema anònim, de 593 versets octosíl·labs, distribuïts en 49 sèries monorrimes, on s'explica el martiri de la verge Santa Fe d'Agen. Es creu que podia haver estat escrit al monestir de Cuixà o al seu entorn, on se li volia dedicar una església i a on es fan al·lusions en el poema.

Per aquests volts del Montseny també es coneixia la devoció a Santa Fe, puix que, a més de tenir una capella prop el Casal d'Esparraguera del municipi de Seva i parròquia d'Aiguafreda, documentada des del segle XIII, consta que l'any 1908 el vescomte de Cardona Folc II, que era a la vegada bisbe de Barcelona, va donar l'església de Santa Maria de Tagamanent als monjos de l'abadia francesa de Santa Fe de Conques, perquè hi fundessin un monestir. Diferents vicissituds històriques feren que la fundació no es dugués a terme, però durant més de mig segle aquell important monestir francès es considerà amo de Tagamanent i d'altres béns a Catalunya.

La capella de Santa Fe del Montseny està dedicada tradicionalment a Santa Fe d'Agen, que se celebra el 6 d'octubre i és per tant una llegenda totalment gratuïta la que la fa filla del senyor de Rabós, de l'Alt Empordà i que la vincula amb la vall de Santa Fe (Vegeu *Llegendes del Montseny*, de Ramon Castelló i Solà, a Monografies del Montseny 4, pàgs. 167-168).

LAS TERRES DE LA CAPELLA DE SANTA FE

Són tan escasses les notícies històriques que coneixem de la capella que creiem que serà útil exposar-ne algunes de tipus local i econòmic que ens parlen de l'antiga propietat de la capella de Santa Fe, la qual durant un parell de segles va pertànyer als hereus del mas Regàs de Lliors del municipi d'Arbúcies. El trobar-les fou per mi una sorpresa i crec que és bo deixar-ne constància aquí.

El mas Regàs de Lliors, del terme municipal d'Arbúcies, és un d'aquells masos que es va anar enfortint al llarg del segle XVI comprant béns i drets de l'antiga noblesa feudal que s'estava arruïnant i pujant de categoria fins a accedir, el 1622 a la petita noblesa amb la concessió del títol de «Ciutadans honrats de Girona» i poc després, entre 1628 i 1634, adquiriren la batllia de n'Orri, una de les grans batllies o administracions de l'antic terme del castell de Montsoriu, que comprenia tot el terme d'Arbúcies i algunes altres parròquies veïnes.

L'adquisició de la propietat de Santa Fe del Montseny comprant els drets i censos que hi tenien diferents senyors, és un més dels testimonis i mètodes de com varen anar reunint un gran patrimoni els Regàs.

Aquestes terres, segons l'extracte d'un Capbreu, de béns del senyor de Montclús, fet el 15 de març de 1388 per Ms. Bonati, eren a finals del segle XIV:

Una peça de terra dita la Plana d'en Puig que termenejava a llevant amb la casa i capella de Santa Fe i amb la propietat del mas Pla; a migdia amb el mas Dolça i a ponent amb la capella i el mas de *Pinasihys* i a tramuntana amb terres pròpies del mas Marlet de Riells.

Una peça dita el Cortal d'en Puig que es trobava a migdia de la capella i que delimitava amb terres del mas Conill i d'en Bernat Roure.

Una peça de terra al lloc dit Camp d'en Pla que termenejava a migdia amb la capella i mas d'en Pla i a tramuntana amb la casa i capella de Santa Fe.

I finalment una altra peça de terra al lloc dit el Maçaners que termenejava a llevant amb les possessions del mas Vilar d'Arbúcies, a migdia amb les del Boscà d'Arbúcies i a ponent amb el mas Comes de Sant Marçal.

Tot això es tenia sota domini del senyor del castell de Montclús, el qual també es deia amo de la casa i capella de Santa Fe i de la terra que servia d'hort de la casa i de la feixa coneguda pel Prat de Santa Fe, així com dels cortals o cobert de Santa Fe on tenia el dret de tancar-hi el ramat.

La primera adquisició de la família Regàs tingué lloc el 1559. El 12 de juny de l'esmentat any Joan Regàs, de la parròquia de Santa Maria de Lliors, va comprar al donzell Galzeran d'Ivorra i a la seva muller Catarina de Gualbes i d'Ivorra, com a senyors dels béns i rendes del castell de Montclús, la casa terres i possessions de Santa Fe, en la muntanya del Montseny, de la parròquia de Sant Cristòfol de Folgars i diòcesi de Barcelona, pel preu de 12 lliures. La venda es va fer a través del procurador Mn. Joan Ivorra, resident a Barcelona i la va autoritzar en Rafael Lloberes, notari públic de Sant Celoni (Arx. Mas Regàs, Actes i docs. de Joan Regàs).

La petita quantitat pagada per la compra fa suposar que els Regàs només adquiririen una part de la propietat, potser el domini útil o de castlania que era el que competiria als Ivorra-Gualbes, per això, per arrodonir el seu domini

el 24 de febrer de 1569, el mateix Joan Regàs, va adquirir o comprar a Gregori de Salazar, cambrer i procurador general dels vescomtats de Cabrera i de Bas, tots els censos i drets que la casa de Santa Fe i la casa del Regàs havien de pagar a l'esmentat vescomtat pel preu de 129 lliures i 15 sous. Va redactar el document el notari d'Hostalric, Pere Camprodon.

Com és conegut des del 1328 l'antic terme de les Agudes-Montseny, després anomenat de Montclús, es va fusionar amb el terme del vescomtat de Cabrera per haver passat a la família vescomtal dels Cabrera.

Dintre d'aquest mateix camí de posseir la plena propietat, sense interferències dels antics senyorials, cal entendre la compra que el 29 de gener de 1599 va fer Miquel Regàs, fill de l'anterior, a Gastó de Montcada, marquès d'Aitona i senyor del vescomtat de Cabrera, dels delmes i tasca de les terres que l'esmentat Miquel Regàs posseïa a la muntanya de Santa Fe i a la parròquia de Campins. Va pagar per això 60 lliures i va redactar el document en Joan Pla, notari de Blanes.

També fan referència a aquest mateix intent de creació d'una gran propietat per part dels Regàs i de supressió del domini o drets senyorials, un conjunt de compres que va començar el 1571 en Joan Regàs i culminava al 1581 el seu fill Miquel, al donzell o descendent de cavallers, Pere de Villena (els documents escriuen sempre Billena), d'Horta i de Santa Eugènia, natural i senyor de la torre d'Horta del terme de Campins. Aquest senyor era successor per aliança matrimonial dels Santa Eugènia o Santaeugènia, uns cavallers d'origen osonenc que eren els castlans o guardians de l'antic castell de les Agudes-Montseny. Els Regàs varen comprar a Pere de Villena per 90 lliures, totes les rendes, alous i directes senyories que tenia a les parròquies de Montseny, la Costa, Santa Susanna, Viladrau, Lliors, Sant Pere Desplà i Arbúcies, més tard per noves compres, totes de varies desenes de lliures, varen adquirir les terres, delmes, tasques i censos que posseïa dins l'antic terme de les Agudes-Montseny, el botatge o dret de conrear i fer artigues, els drets de pasturatge i les glans i altres restes del vell domini feudal que pogués tenir en el Montseny i en especial en la vall de Santa Fe, que sempre s'anomena explícitament en els documents (Arx. Mas Regàs. Resum dels pergamins i docs. antics.).

Totes aquestes compres convertiren els Regàs en amos absoluts de les terres i drets senyorials de Santa Fe i del seu redós, bé que els calia respectar els drets anteriors o emprius que tenien de molt antic algunes famílies de Fogars, Campins i d'Arbúcies als vessants ponentins de la vall.

El 4 de juliol de 1611 l'hereu del mas Regàs va copiar, en un interessant quadern de notícies familiars i administratives, que té per títol «Manual de la Casa del Regàs, començat el 1609», a partir del foli 154, les notícies referents a la seva propietat de Santa Fe.

Comença dient que la propietat de la casa i capella de Santa Fe es compon de tres peces de terra, venudes per 30 sous el 1378 per Ramon Berenguer i muller al donat fra Andreu de Vila-rasa. Es trobaven: la primera en la Plana de la capella de Santa Fe i termenejava a llevant, ponent i tramuntana amb la casa i capella i a migdia amb la propietat de Pere Closa; una altra es trobava davant del molí de la capella i termenejava a llevant amb la riera de Gualba, a migdia amb terres de Pere Rovira i a tramuntana amb el molí de la capella i, finalment, la tercera es trobava al lloc anomenat el Perer i termenejava a llevant amb la propietat de Joan Gensant, a migdia amb la de Guillem Barceló, a ponent amb la de Pere Clora i de Bernat Codina, i a tramuntana amb terres de la capella.

La resta de terres, que no detallem per evitar la monotonia de les delimitacions, es trobaven al lloc dit Raymés i estaven sota el domini del senyor de Montclús. Aquestes terres tenien com a límits les dels masos d'en Pla, Barceló, ambdós de Fogars. Unes altres terres eren al Pla del Saüc, i al Pla del Samon, unes altres prop el mas Llorenç de Fogars i les altres delimitant amb el mas Marlet de Riells, Comas, Rovira i Bernat de Ridaura, tots del vescomtat de Cabrera.

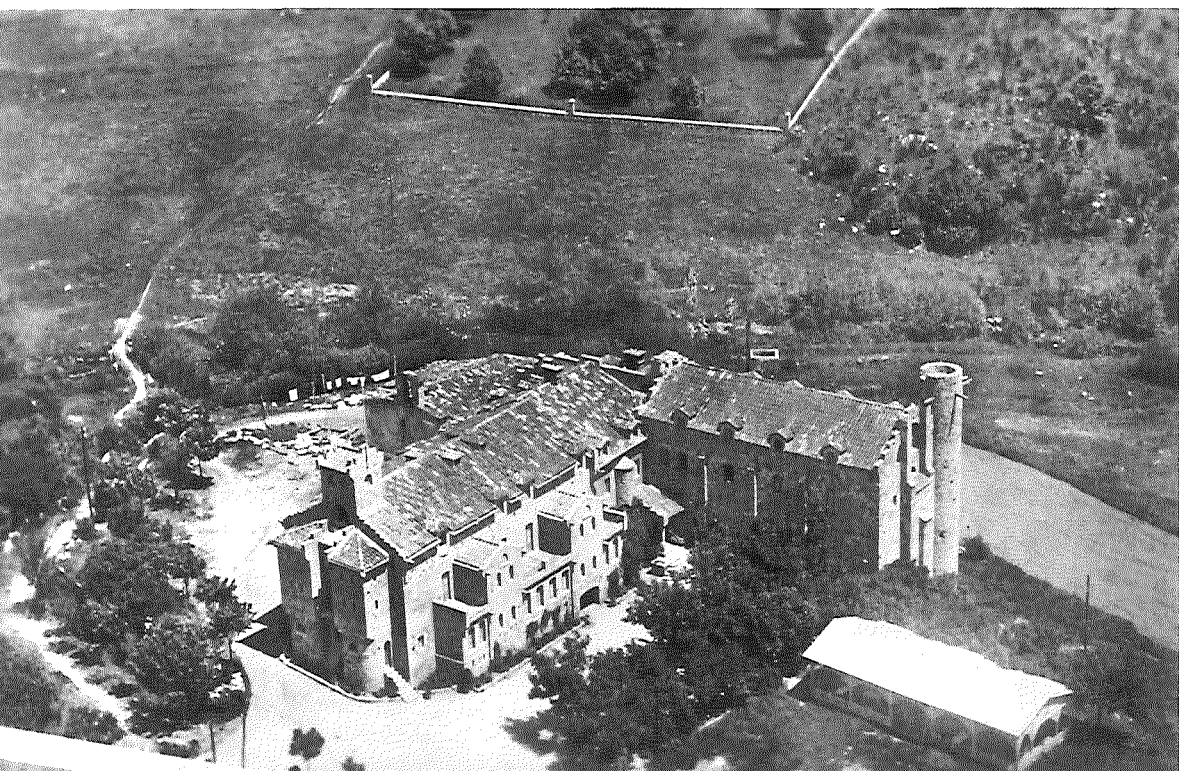
D'aquests documents se'n dedueix que la vall de Santa Fe era ben poblada i aprofitada, que hi havia diferents masos com el Dolça, Conill, Pla, Rovira, Barceló, etc. i que la capella tenia prop seu una casa i corrals i sota seu un molí a la riera de Gualba o de Santa Fe.

Els Regàs explotarien les terres part amb ramats propis i part amb arrendaments, així sabem que el 20 de maig de 1629 en Francesc Regàs de Lliors, ciutadà honrat de Girona, va acensar totes les terres que tenia «alt en la muntanya de Montseny, ço és en la parroquia de Riells y en la de Sant Cristòfol de Folgars, de la Creu de l'Espinal en avall vers Santa Fe, tant quintanes, com fagedes, com ginestars, com tot ço que es troba d'aquí en avall». Ho va arrendar pel cens anyal de 12 lliures, pagadores el dia de Sant Joan, a un grup de pagesos de Riells, que eren Pere Arnau, Franci Marlet, en Rox o Roig i en Morer d'Erbusoles. Tots ells hi podran portar el seu bestiar, pagant el delma i la tasca tal com s'acostuma a Arbúcies. També hi podran fer corts i barranques per aixopugar el seu bestiar, però li hauran de respectar el corral i barraca que té a Santa Fe, sempre que ell i el seu bestiar l'hagin de menester. Aquest homes o propietaris de Riells tenien ja un empriu o explotació comú als vessants del Morou i així l'ampliaven temporalment amb les pastures mil·lors de la vall de Santa Fe.

La resta de documentació del Mas Regàs referent a Santa Fe perd ja interès perquè es tracta només d'arrendaments o vendes. És interessant potser la notícia d'una concòrdia o sentència arbitral que tingué lloc el 4 d'agost de

Dos aspectos del Gran Hotel

1592 entre Carles de Vilademnany, senyor dels termes i castell de Taradell i de Viladrau i els homes de Sant Cristòfol de Fogars, sobre els drets que el senyor de Taradell tenia en les pastures de la muntanya de Santa Fe i que els va cedir contra el pagament d'un tribut de 12 lliures anyals.

Els senyors del castell de Taradell tenien dret de pasturatges i arrendaven les herbes de Santa Fe almenys des del 1528 (Vegeu *Un curiós cas de condomini en el Montseny* a «Monografies del Montseny 1», pàg. 171).

Creiem que aquests documents es poden relacionar amb l'origen de l'empriu o propietat comunal que, almenys des del 1545, tenien cinc famílies de Campins, quatre de Fogars i tres d'Arbúcies a la part ponentina de la Vall de Santa Fe o vessants del Turó de l'Home i de les Agudes. Eren els anomenats «emprius de Santa Fe» que no arribaven, però, al fons o centre de la vall. Sobre aquests «emprius», sobretot els situats al pendent de les Agudes, li reclamava el domini superior el senyor del castell de Taradell i terme de Viladrau.

Aquests «emprius» s'havien originat per vendes i establiments fets pels senyors dels termes de Montclús i de Taradell a les famílies empriveres de les parròquies de Fogars, Campins i Arbúcies; aquells consistien bàsicament en drets de pastures, bé que més tard també s'hi afegiren alguns drets sobre el bosc o fusta.

Extingits els dominis jurisdiccionals, a principis del segle XIX, ningú no va reclamar el domini alodial de les terres on radicaven els emprius i per això els usuaris es convertiren en amos o propietaris absoluts.

Això explica el document, que es transcriu en un altre lloc, pel qual els nou o deu propietaris dels «emprius de Santa Fe», descendents per successió o per compra de drets dels antics emprivers, varen fer donació el 1881, al president de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, creada el 1876 i convertida al 1890 en el Centre Excursionista de Catalunya, del solar o espai d'un quart de sembradura (3 s. i 6 ca.) al cim del Turó de l'Home, per a aixecar-hi un observatori-refugi.

EL PRESENT DE SANTA FE

Amb l'intent d'aportar notícies per al millor coneixement del nostre estimat Montseny, deixem consignades aquestes engrunes d'història.

Al mas Regàs es fa un silenci total sobre la vall de Santa Fe a partir de mitjans segle XVIII i no tornem a trobar notícies directes fins ben entrat el segle passat, ara ja en els llibres d'excursionistes.

La capella semblava inclosa en la propietat dels Regàs, però alguns altres documents semblaven indicar que pertanyia a la parròquia de Sant Cristòfol

de Fogars i per tant al domini eclesiàstic. Els rectors de Fogars i els seus obrers tenien cura del seu culte i revisaven els comptes o administració del culte gestionat pels donats o ermitans. Els bisbes de Barcelona la visitaven i per tant hi exercien actes de domini. Vegeu les abans esmentades «Notes» de Mn. Josep Mas i notícies dels Llibres de Visites Pastorals de l'Arxiu Diocesà de Barcelona (vol. 29, fol. 87 vº). Això no obstant, l'església va perdre els seus drets a finals del segle XIX quan, en vendre's per última vegada la propietat de Santa Fe, els nous propietaris, els Montaner, inscriviren la capella com a domini seu i foren inútils els esforços fets pels rectors de Fogars per recuperar-ne el domini (ADB. VP. vol 94, fol 143).

Fins a inicis del segle actual la capella de Santa Fe era considerada un santuari montsenyenc, visitat pels devots del rodal i pels excursionistes.

Així ens el descriu entorn el 1879 l'excursionista Artur Osona i Formentí (1840-1901), que tenia casa a Breda i per això va intitular una obreta seva *Excursió al Montseny per un propietari de la vila de Breda* (1879), i hi diu en parlar de Santa Fe: «En lo dit Santuari se venera la imatge de la Santa titular. Hostal bastant cómodo y no caret, se trova tot lo necessari per a reparar las forsas perdudas en la penosa ascensió, vi excelent, cambras espayosas y relativamente bons llits amb matalassos, bona euga per bagatxe y montar à las cimas de las montanyas. Lo ermità Francisco, gran cassador, és molt practich per fer l'ascensió als turons. Lo vall és molt fresch y deliciós, hi ha grans boscos de faigs y abets, e innumerables fonts; entre aquestes són notables la de Fra Miquel y la de la Teula, ahon naix lo riu de Breda».

La resta d'excursionistes en parlen ja dintre del segle actual quan havia començat la transformació i etapa moderna amb la construcció de l'hotel annex a la capella. Aquesta transformació va tenir lloc a partir del 1912 per iniciativa de Ramon de Montaner i Vila, un notable industrial, creador de l'editorial Montaner i Simon. L'any 1909 va ésser creat comte de la Vall de Canet, lloc on posseïa per deixa del seu pare el castell o antic casal de Canet, que ell va convertir en el fantasiós castell de Santa Florentina abans del 1910, per obra de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner.

Ramon de Berenguer i Vila va encarregar la construcció de l'hotel de Santa fe al jove arquitecte Pere Domènech i Roura, fill de Lluís Domènech, que acabà la carrera el 1907. Pere Domènech, que arribaria al zenit del seu prestigi professional el 1929, quan fou anomenat Arquitecte Director de les obres de l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929, va construir un nou hotel de Santa Fe entre el 1912 i el 1914.

Aquest hotel és un petit i fantasiós castell amb torre, merlets i barbicanes de pedra, de tipus neomedieval, molt al gust dels arquitectes de l'època del modernisme i en canvi mostra més austeritat en la seva part posterior per no

desentonar amb la capella, que ara necessitaria un bon agençament de façanes.

La vall de Santa Fe, gràcies al seu hotel i a la seva frondositat natural ha anat guanyant en bellesa i prestigi al llarg del segle actual, amb la construcció de les carreteres i pistes d'accés, amb el repoblament forestal i amb la cura que en té modernament la Diputació de Barcelona. Velles fotografies ens mostren com entorn el 1918 i després del 1939 la vall es trobava molt depauperada de vegetació per excessives tals; ara és tota ella com un jardí i un lloc de gran frondositat de faigs i arbres ribera ben tractats i amoixats. Aquestes tals es degueren sobretot al gran preu que adquirí la fusta entre els anys 1914 i 1918, temps en què va funcionar a Santa Fe una serradora mecànica. Una cosa semblant succeeix durant la guerra civil (1936-1939) quan es produïren moltes tals incontrolades. Igualment anys enrera el faig era molt aprofitat i apreciat per fer carbó vegetal; encara ara són visibles a molts indrets de la vall restes d'antigues carboneres o sitges per a la combustió de les piles de troncs, cosa que contribuï a unes excessives deforestacions, que gràcies a la frondositat i humitat de la vall i a la vigilància del Patronat del Montseny i modern consorci del Parc Natural del Montseny s'han superat ja totalment.

A vegades hom es plany de l'excés de moviment, sobretot de vehicles, però és lògic, atès que és el sector montsenyenc més alterós i bonic proper a la ciutat de Barcelona. Només ens cal desitjar que el civisme i la cura per part dels responsables continuïn mantenint aquesta vall com un oasi de pau i de vegetació que en pugui gaudir tothom qui estima la muntanya i les coses boniques.